

Nr 4-5 1970

BO GIERTZ:

Bibelns syn och bibelsyn

KAN MAN SÄGA att det finns en Bibelns egen syn på det vi kallar "bibelsyn"? Det kan man.

Nya Testamentet är präglad av ett mycket bestämt sätt att se på det som där kallas "Skriften" eller "skrifterna", alltså vårt Gamla Testamente. Vi är därför i stånd att säga i varje fall hur Nya Testamentet ser på Israels heliga skrifter. Och det har sin stora betydelse att det är just det vi vet. För det första har vi ju här Jesu egen syn på "Skriften". Ingen kan alltså säga, att det rör sig om något perifert och oväsentligt. För det andra gäller det synen på Gamla Testamentet. Ingen kan alltså säga, att den värdering vi här möter, möjligen kan tillämpas på Jesu egna ord men omöjligen på hela Bibeln.

Och vad innebär nu denna Bibelns egen syn? Om vi lyssnar till Jesus själv?

O hur oförståndiga är ni inte och tröghjärtade till att tro på allt vad profeterna har talat!

VI MINNS Jesu ord till de två lärjungarna på vägen till Emaus. De hade givit luft åt sitt hjärtas besvikelser. De kunde inte fatta vad som hade skett i Jerusalem. Och nu säger Jesus dem, att det som skett var just det som Gud redan förut hade sagt skulle ske. Det var bestämt, att Messias måste lida allt detta för att så gå in i sin härlighet. Och detta som Gud hade bestämt i sitt rådslut, det hade han också i förväg sagt sitt folk. Han hade givit dem löften och låtit skrifterna vittna om det som var hans planer och avsikter. Och så började nu Jesus på vägen att gå igenom Moses och alla profeterna och uttydde för dem, vad som i alla skrifterna var sagt om honom.

Skrifterna vittnar alltså om Kristus. Hela den historia som de berättar, syftar framåt mot honom. Där finns överallt förebilder och hänsyftningar, löften och profetior. Därför är Gamla Testamentets skrifter någonting som måste "uppfyllas". Detta är ju en huvudtanke i hela Nya Testamentet, från Matteusevangeliet till Uppenbarelseboken: skrifterna måste i allt uppfyllas. Och denna uppfyllelse sker genom Jesus Kristus. Därför kan man inte förstå Gamla Testamentet annat än i ljuset från Kristus. Det var en del av Jesu verk att ge en förklaring av skrifterna. Han gjorde det inte bara på vägen till Emaus. Lukas berättar i slutet av sitt evangelium att han efter uppståndelsen undervisade sina lärjungar om just detta "att allt måste fullbordas som är skrivet om mig i Mose lag och hos profeterna och i psalmerna". Därefter öppnade han deras sinnen, så att de förstod skrifterna, heter det.

VI KÄNNER igen samma tanke från Paulus. När det gamla förbundets skrifter föreläses, hänger ett täckelse över deras hjärtan, som lyssnar till hur Moses före läses. Först i Kristus försvinner det. När man omvänder sig till Herren, tas täckelset bort och då kan man förstå Skriftens verkliga mening.

Hebreerbrevet säger detsamma. Lagen innehåller en skugga av det tillkommande goda, men den framställer icke tingen i deras verkliga gestalt. Men Kristus har kommit såsom överstepräst för det tillkommande goda och visat oss den verkliga meningen med offertjänsten och den stora försoningsdagen eller med berättelsen om Melkisedek.

Därför kan Jesus säga, att det är de gammaltestamentliga skrifterna som vittnar om honom. "Om mig har han (Moses) skrivit".

DÄRFÖR ÄR också de nytestamentliga skrifterna genomträngda av övertygelsen, att allt detta som fordom blev skrivet, det upptecknades för vår skull. Det syftade framåt. Det hade en innebörd, som den tidens människor aldrig helt kunde förstå. Först nu när vi lever i uppfyllelsens tid, kan vi fatta den fulla innebörden av det, som Gud har lagt ned i dessa skrifter.

Redan dessa korta antydningar räcker kanske för att klargöra vilket svalg som är befäst emellan Bibelns syn och det mesta som i våra dagar kallas "historisk bibelsyn".

Med historisk bibelsyn kan man mena många saker.

I dagligt tal menar man väl oftast att "Bibeln har blivit till precis som alla andra böcker". Dess författare var barn av sin tid, de skrev och talade som man gjorde på den tiden. För otron och ateismen är denna syn självklar. Man räknar inte med Gud. Han finns inte och kan alltså inte ingripa i historien. Det är uteslutet att Bibeln skulle kunna vara Guds ord.

ÄVEN MÄNNISKOR, som anser sig tro på Gud och på sätt och vis vara kristna, menar ofta något i samma väg, när de säger att de har en historisk bibelsyn. De räknar visserligen med att Gud finns och att människor kan ha religiösa upplevelser. Men var och en har sitt sätt att uppleva Gud. Och när vi försöker tala om honom, blir det endast svaga mänskliga försök att uttrycka det i grund och botten utsägliga. Så har också Bibelns författare var och en på sitt sätt gjort sina mänskliga försök att tolka mötet med Gud. Man kan lyssna till den på samma sätt som man lyssnar till goda vänners funderingar. Jesus sätter man visserligen i särklass, men det är så oändligt svårt att veta vad han har sagt eftersom hans ord har förmedlats till oss genom enkla människor, som delade sin tids vanföreställningar. Att se historiskt på Bibeln betyder därför att med hjälp av det bättre vetande, som man förutsätter att vi moderna människor äger, öva kritik och sovra bort det, som man inte anser vara riktigt.

Nu har emellertid begreppet "historisk bibelsyn" i svensk teologi oftast en annan betydelse. Det betyder, att Guds uppenbarelse sker i h i s t o r i e n, alltså i första hand genom händelser, genom vilka Gud har ingripit i världen. Gud har utkorat Israel, befriat det ur Egypten, givit det sin lag, sänt sina profeter och i tidens fullbordan sin Son. Till dessa frälsningsgärningar hör också ett uttolkande ord. Profeterna och Jesus har ju t a l a t till människorna. Dessa ord är en del av uppenbarelsen, ett av de sätt på vilka Gud har ingripit i världen.

I FÖRSTA HAND är detta alltså icke en bibelsyn utan en gudsbild. Gud är den levande Guden, den som griper in och handlar i historien. Så långt är allt riktigt.

Den kritiska punkten blir nu bibelsynen. Vilken betydelse tillmäter man själva bibelordet? Här finns en hel skara av olika uppfattningar i vår tid. På vänstra flygeln står de, som egentligen bara ser Guds handlande i de historiska händelserna och de ord som en gång talades. Därmed är Guds handlande avslutat. Den process, genom vilken dessa gärningar har skildrats och dessa ord bevarats åt oss, är rent mänsklig. Därför är Bibeln så full av fel och vår kunskap om dess gärningar och ord i många stycken så bristfällig.

I andra schatteringar av samma grundsyn tillmäter man de skrivna urkunderna större betydelse. Man menar att de ger oss en i stort sett riktig bild av dessa Guds gärningar i historien. Men kvar står själva grundsynen. Ståndpunkten har sammanfattats så: "Historisk bibelsyn i vår mening räknar med att Gud i konkreta situationer talar in i historien genom sina sändebud. Men denna kunskap har förmedlats till oss genom en komplicerad raderings-, redigerings- och utläggningsprocess, som är tillgänglig för historisk kritik.

NÄR MAN VILL avgränsa denna sin ståndpunkt mot lutherformens klassiska inspirationslära, säger man att den historiska bibelsynen i denna mening icke kan räkna med någon inspiration vid själva nedskrivningen. De ord som en gång talades kan ha kommit från Gud, men förmedlingen av dem är en mänsklig process. Därför finns här en rad felkällor som vi kan undersöka med vanliga empiriskt-inomvärldsliga metoder.

Det är här som klyftan öppnar sig mellan nutida "historisk bibelsyn" och Bibelns egen syn. Ty för Jesus, för hans apostlar och för hela kyrkan är det utmärkande, att själva ordalydelsen i Skriften har en avgående betydelse. Hela deras sätt att läsa och citera visar, att de är förvissade om att Gud har låtit dessa ord formas på just detta sätt för att de skulle innehålla en förkunnelse om Kristus. Denna mening har länge varit fördold. Samtiden kunde inte se den, i varje fall inte klart. Men i ljuset från Jesus Kristus får dessa ställen sin rätta tolkning och blir begripliga. Detta innebär att Gud har gestaltat själva den process genom vilken skrifterna fått den form i vilken de talar till oss. Den processen hör med till Guds gärningar i historien.

Lutherdomens klassiska inspirationslära, som räknade med att den Helige Ande ingivit Bibelns författare vad de skulle skriva ger bättre uttryck åt den nytestamentliga synen på Skriften än den historiska bibelsynen.

HUR DEN HELIGE Ande påverkat Bibelns författare har den kristna kyrkan aldrig närmare definierat. Under ortodoxiens tid tänkte sig vissa teologer processen närmast som en diktamen. Vi skulle väl snarare uttrycka saken så, att här har Gud verkat med sin Ande på de många vägar på vilka han påverkar oss människor och händelseförloppet här i världen, har länkat hela den långa historia, genom vilken dessa skrifter blivit till. Det gäller det muntliga återberättandet, författarskapet, redaktionsarbetet, urvalet och kanonbildningen. Så har Bibeln fått den gestalt som den skulle ha, för att den i sin helhet och läst på rätta sättet skulle kunna bära fram Guds budskap till alla folk och alla tider.

Vi är alltså väl medvetna om att Bibeln har sin tillblivelsehistoria, där människor på varje stadium är medverkande. Denna tillblivelsehistoria kan naturligtvis undersökas på samma sätt som annan historia. Naturligtvis har forskare rätt att komma med de frågor till Bibelns böcker, som forskare ställer i sådana sammanhang: frågor om författarskap, datering, källskrifter, språkliga egenheter, historisk fakticitet och mycket annat. Det måste alltid ha sitt värde för oss att veta, hurdan den tid var, då dessa skrifter kom till, vad de olika begreppen och tankegångarna betydde för den tidens människor o s v.

Men en sådan analys av texterna kan aldrig ge oss det slutliga svaret på frågan om deras budskap, det budskap nämligen som kommer från Gud. Har Nya Testamentet rätt, kan man inte förstå det budskapet enbart genom att låta texterna belysas utifrån samtidens händelser och föreställningar. De måste tvärtom belysas utifrån Jesus Kristus. Först i honom har vi fått den uppfyllelse som uppenbarar deras djupaste mening.

EXEGETERNA kan diskutera i det oändliga, vem som egentligen avses med Herrens lidande tjänare i Jesaja 53 kapitel. De kan komma med skiftande teorier om Melkisedek. De kan göra sannolikt, att några av Psaltarens mest kända kristuspsalmer ursprungligen handlat om någon israelisk konung. Lika fullt ser Nya Testamentet i allt detta en av Gud given förebild till Kristus och ett stycke kristusförkunnelse, som Gud avsiktligt gestaltat på detta sätt för att hjälpa oss att förstå vem Jesus var och vad som skedde med honom.

Det är denna nytestamentliga syn på Bibeln som vi bekänner oss till när vi i våra kyrkor på en rad högtidsdagar – Marie bebådelsedag, Långfredagen, Trettondedag Jul, Midsommardagen - läser gammaltestamentliga texter, som knappast har något sammanhang med dagarnas firningsämnen om man skall förstå dem såsom forskningen håller för sannolikt att de förstods av samtiden. Har man däremot den nytestamentliga synen, att dessa texter måste läsas och förstås i ljuset av Jesus Kristus, så har de sin givna och väl motiverade plats på dessa dagar. Men därmed har man också sagt att Gud redan vid deras tillblivelse lagt in en betydelse i dem som först i uppfyllelsens tid skulle bli uppenbarad. Därmed har man också sagt, att den Helige Ande har varit verksam, när dessa texter utformades såsom vi nu har dem.

OM VI FÖRSÖKER på vår tids språk uttrycka den nytestamentliga synen på skriften, så finner jag ingen bättre formulering än denna: Skriften är sådan Gud har velat att den skulle vara. Tar jag inte fel myntades den formuleringen på västkusten för 50 år sedan, när striden stod het om Bibelns auktoritet. Den förste hos vilken jag funnit den - J. D. Wallerius - tillägger att han där gärna sätter punkt och alltså inte har behov av några närmare definitioner. Han menar: detta är bibliskt och klart och det räcker. Skriften är sådan som Gud har velat att den skulle vara. Det underförstås som självklart vad Guds avsikt var: att tala till alla folk och alla tider om sin frälsning.

Skriften har alltså ett bestämt syfte. Den må tala genom historiska berättelser, genom dikter, tänkespråk, brev eller profetior. Detta syfte är att vittna om frälsningen genom Jesus Kristus, om vägen till Gud genom honom och om det liv som man lever i hans gemenskap. Skriften har därför ett centrum, utifrån vilket allt måste förstås. Våra fäder visste det väl: Kristus är Skriftens kärna och stjärna. Löftet och förberedelsen skiljer sig från uppfyllelsen. Det är icke fråga om en utveckling, där vi människor så småningom utvecklar våra

inneboende krafter och skapar oss riktigare föreställningar om Gud. Det är i stället Gud som steg för steg utvecklar sin plan och sin mening. Han är densamme i Gamla Testamentet som i det nya, men under Gamla Testamentets tid är det viktigaste ännu delvis dolt. Det finns där som löften, antydningar och förebilder.

ATT BIBELN har blivit oss given med ett bestämt syfte betyder också att den måste läsas på ett bestämt sätt, om vi skall ha något gagn av det. Eftersom Ordet handlar om Guds frälsning, är det till sitt väsen lag och evangelium. Det talar om Guds krav och om Guds gåva. Det ligger en oändlig visdom i de enkla ord, som vi på västkusten så gärna använder: Bibeln skall läsas i frälsningsavsikt. Vill man höra Gud tala i Bibeln, måste man fråga efter honom och hans frälsning. Om man inte gör det utan kommer med helt andra frågor, kan man inte begära att Gud skall tala. Den oomvända vetgirigheten kommer ingen vart med Guds Ord. Det har varit så i alla tider, också under de epoker i kyrkans historia när det för alla var självklart, att Skriften var Guds ord.

Det har alltid funnits en theologia irrogenitorum, en de oomvändas teologi. Till dem hör också det missbruk av Skriften som förekom också i gamla tider, när man ibland läste den som en profan uppslagsbok utan att fråga efter Gud själv. Den oomvända människan kan vara nyfiken och vetgirig inför Bibeln, men hon aktar sig för att låta sig brännas av elden från den Herre, som dömer och förlåter. Hon vill i stället hämta fram svala, neutrala och ofarliga fakta om händelser och förhållanden, som har lösgjorts från sitt sammanhang med frälsningen. Då hämtar man ur Skriften inte vanlig teologi, som alltid handlar om Gud och vårt förhållande till honom, utan i stället geologi, kosmologi, kronologi, arkeologi, zoologi och många andra slag av mänskligt vetande. Men därtill var Bibeln icke utsänd i världen.

Sådant missbruk straffar sig alltid. En av de skadliga följderna blev en ofruktbar strid med vetenskapen på punkter där kristendomen icke har någon anledning att strida. När vetenskapen började ifrågasätta riktigheten på somliga punkter av den mänskliga kunskap, som man hade skaffat sig genom att använda Bibeln såsom den icke skall användas, kände man sig tvungen att ta upp en strid, som hade mycket litet med tron på Kristus att göra.

LÄSER MAN Bibeln i frälsningsavsikt och använder den så som den skall användas, så fungerar den alldeles så, som vi ser att den fungerar i Nya Testamentet, Den blir - som Paulus säger - nyttig till undervisning (nämligen om Kristus), till bestraffning, till upprättelse och till fostran i rättfärdighet. Allting kommer på sin rätta plats. Gud får säga det, som han ville säga i sitt Ord. Och när man på det viset tar emot Ordet som Guds Ord, så blir det - som Paulus också säger - "ett ord, som är verksamt i er som tror". Detta hör nämligen också med till Skriftens inspiration. Därför att Ordet är "genomandat" av Gud, kan det bli ett levande, verksamt ord, som är ett redskap åt den Helige Ande. Det blir ett nådemedel.

Liksom de skriftlärd enligt Nya Testamentet trots all sin bibelkunskap och sin fasta tro på Ordet icke kunde förstå det, därför att de icke ville ta emot Skriftens verkliga budskap om trons rättfärdighet från Gud, så kan inte heller en människa i våra dagar förstå vad som står i Guds ord om hon inte har den personliga, levande kontakt med Anden i Ordet. Och Anden är - väl att märka - inte vår egen ande som ger oss ingivelser eller vissheter, som kanske går utöver Ordet eller rent av ger oss anledning att mästra Skriften. Utan Anden bor just i Ordet. Det är den som gör Ordet levande. Det är ju detta som enligt Jesus är Andens uppgift: att vittna om honom och påminna om vad han har sagt.

FÖR OSS lutheraner har det alltid varit en hjärtesak att betona vad som är Skriftens uppgift i världen: att vittna om Kristus. Har man förstått det så får allting i skriften sin rätta funktion. Det är där vi lutheraner skiljer oss från de reformerta. De läser Skriften som en lagbok på ett annat sätt än vi, utan att se allting i ljuset från Kristus. Därför har de bibehållit det gammaltestamentliga bildförbudet som Guds andra bud i dekalogen. Därför har de alltid

försökt att tillämpa den lag, som Gud gav Israel, på våra egna samhällen i en utsträckning som är främmande för oss. Olikheten har fått mycket djupgående konsekvenser för både gudstjänst och vardagsliv. Det är därför det kan vara så svårt för en lutheran att känna sig hemma i en reformert kyrka.

Även bland bekännelsetrogna lutheraner kan det finnas nyanser i uppfattningen. Men de berör icke det väsentliga. Det väsentliga och gemensamma är övertygelsen att Bibeln är sådan Gud velat att den skulle vara. Vi tar alltså emot den som ett budskap från Gud. Men när man lyssnar till ett budskap och läser en skrift, måste man ju alltid ha klart för sig ordens valörer. Man måste veta, vilken form den som talar har valt för sitt budskap. Man lyssnar på ett sätt till ett protokoll, på ett annat till en dikt. En berättelse kan ha något oändligt viktigt att säga utan att därför återge en faktisk händelse. När vi lyssnar till berättelsen om den barmhärtige samariten, frågar vi därför inte efter namn och årtal. En historisk skildring kan vara medvetet skissartad, koncentrerad på det väsentliga. Det kommer alltid att finnas många meningar om hur man skall förstå vissa delar av Guds ord, om de är att uppfatta som exempelberättelser, som dikt eller som historia, och i vilken utsträckning denna historia i så fall kan vara stiliserad och skissartad, koncentrerad till några få väsentligheter, tecknade i ett för- kortat perspektiv.

Men vare sig Gud talar på ena sättet eller det andra, är budskapet detsamma, och det kan förstås av var och en som vill taga emot det i frälsningsavsikt.

DEN AVGÖRANDE gränslinjen mellan olika sätt att se på Bibeln och använda Bibeln, den utgörs av svaret på frågan: Tror vi att det är Gud som talar till oss här och att han har något att säga oss genom dessa ord, eller tror vi det icke?

Är vi beredda att ta emot detta hans budskap och rätta oss efter det eller är vi det icke?

Här skiljer sig vägarna. Delar vi Nya Testamentets syn på Skriften, den som i alla tider har bekänts av den allmänliga kristna kyrkan, så är vi övertygade att vi här har fått något som människor icke kan ändra utan som är givet för alla tider. Mot denna uppfattning står den motsatta, som utifrån ett historiskt betraktelsesätt relativiserar Bibelns budskap. Man kan medge att Jesus eller apostlarna faktiskt säger och menar en sak, men man avfärdar den som tidsbunden och övervunnen. Det kan gälla det världshistoriska perspektivet, denna världs undergång och Kristi återkomst. Det kan gälla äktenskapet och sexuallivet. Det kan gälla den fördelning av roller och uppgifter mellan man och kvinna som Nya Testamentet säger skall gälla i Guds församling. Det uppkommer ständigt nya sådana frågor, som ställer oss kristna inför valet mellan Bibelns sätt att se och ett annat, som ligger mera i linje med tänkesättet i en sekulariserad värld. Hur vi väljer blir till sist beroende av vår inställning till Ordet. Det avslöjar om vi delar Bibelns egen syn eller har någon annan.

FÖR OSS som vill hålla fast vid Guds ord blir det alltid en samvetsfråga, om vi gör det också i våra egna liv. Gör vi det, när Nya Testamentet talar om lidandet och förföljelsen som en naturlig sak, som inte är någonting att förvånas eller förbittras över? Gör vi det när det gäller att ta sitt kors på sig och icke leva sig själv till behag utan ge ut sitt liv i vardagens små tålamodsprov och förtretligheter? Gör vi det när det gäller att icke gå förbi den människa som hade blivit slagen och sargad av livets hårda törnar?

Bibelns egen syn skall gälla. Icke blott dess syn på Ordet utan också dess syn på korset, efterföljelsen, kärleken och tjänandet. Gud hjälpe oss alla.